

(Kronikk i Farmann Newsletter Uke 36, 9. september 2005;
<http://www.farmann.no/arkiv/2005/09/ytringsfrihten.html#more>)

FARMANN

Norsk Forretningsblad

---

8. september 2005

- *Odd Gunnar Skagestad* -

Ytringsfrihetens grenser

"Det er 'kje seiandes, alt som sant er"

(Gammelt norsk ordtak)

Våre riksdekkende fjernsynskanalers nyhetsendinger kunne 22. august bringe en grell anskueliggjøring av ytringsfrihetens kår i dagens Norge: En politiker – Vidar Kleppe – som brutalt overfalles av pøbelen på et valgkampmøte på Egertorvet i Oslo. Politiske ytringer undertrykkes med primitiv voldsbruk, med lovens håndhevere som passive tilskuere. Det var noen som ikke likte det de trodde at mannen skulle si, og da skulle han neigu heller ikke få lov til å si det.

Nordmenn flest er enige om at ytringsfrihet er bra, - sånn i prinsippet, vel å merke. Rimeligvis, for vi er et lovlydig folkeferd, og ytringsfriheten er jo nedfelt i selveste Grunnloven. Følgelig er ytringsfrihet OK, iallfall så lenge ikke noen ytrer noe som vi ikke liker. Da er det misbruk av ytringsfriheten, og denslags skal vi ikke ha noe av.

Slik må man tolke resultatene av den spørreskjemaundersøkelsen som TNS Gallup ifjor høst utførte på oppdrag for norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Undersøkelsen ble presentert og kommentert i en artikkel i Aftenposten 29. juli i år. Det kom her for en dag at 76,9 prosent av et representativt utvalg på 1404 personer i alderen 18-79 år vil nekte nazister å holde offentlige møter. Likeledes mener respektive 67,5 prosent og 54,9 prosent at henholdsvis rasister og muslimske fundamentalister ikke bør få lov til å samles på samme vis,

mens høyreekstremister, kristne fundamentalister, venstreekstremister og kommunister blir tilsvarende bedømt av henholdsvis 43,6 prosent, 37,2 prosent, 29,9 prosent og 24,7 prosent av de spurte. Bare 20,3 prosent mener at alle bør få lov til å holde møter.

Forsamlingsfriheten er sammen med trykkefriheten en integrert del av vår grunnlovsfestede ytringsfrihet. Men hele åtti prosent av befolkningen mener altså at vi bør ha strengere grenser for ytringsfriheten enn hva Grunnloven åpner for idag. Som det sammenfatningsvis heter i Aftenpostens overskrift: ”Ja til mindre ytringsfrihet”. I sin lederartikkel om saken 31. juli kommenterer avisen de holdninger som undersøkelsen har avdekket, som ”Oppsiktsvekkende intoleranse”.

Men hva sier Grunnloven om saken? Svaret finner vi i § 100, som inntil ifjor (uendret fra 1814) hadde en relativt grei, oversiktlig og noenlunde forståelig ordlyd:

”Trykkefrihed bør finde sted. Ingen kan straffes for noget skrift, af hvad Indhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, medmindre han forsætlig og aabenbare har enten selv vist, eller tilskyndet andre til, Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de konstitutionelle Magter, Modstand mod disses befalinger, eller fremført falske og ærekrænkende Beskyldninger mod Nogen. Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte”.

Enkelte av oss har ment at dette var noe som det norske folk fortsatt burde kunne leve med, men det skulle vise seg at våre øvrigheter mente noe annet. Kan hende hadde makthaverne sett seg lei på at folk ytret seg i tide og utide, særlig om statsstyrelsen, men stundom også om andre gjenstander? På tampen av det 20. århundre tok staten ansvar og nedsatte en Ytringsfrihetskommisjon for å få skikk på disse utvekstene. Ved terskelen til det 21. århundre verserte det således forlydender (spøkefulle, men med overtoner av alvor) om at Ytringsfrihetskommisjonen i fruktbart samvirke med den såkalte Verdikommisjonen (er det noen som husker den?) ville sørge for at fremtidige frimodige ytringer ikke skulle misbrukes til å målbære annet enn politisk korrekte verdier ...

En vidløftig idé, kan hende! Sakens virkelige forløp skulle imidlertid bli bemerkelsesverdig nok. Etter flere års grundige forarbeider foretok Stortinget ifjor en gjennomgripende endring av Grunnlovens § 100. I tillegg til de opprinnelige formuleringer – som nå fremstår i ny form,

radbruket til henimot det ugjenkjennelige – er paragrafen utvidet med en rekke nye elementer, slik at den totalt er ca. tre ganger så lang som før. Dette ble ifølge media gjort ”med sikte på å styrke den enkeltes rett til å ytre seg fritt, uten frykt for represalier”. En betryggende tanke, men er den riktig? Ved gjennomlesning av den nye teksten sitter man igjen med et surt inntrykk av at den nye paragrafen ikke innebærer noen styrkelse av ytringsfriheten, men tvertimot en svekkelse. De mange nye og ordrike formuleringene har gjennomgående kvalifiserende karakter, hvor det i punkt for punkt og i ulne vendinger (”særlig tungtveiende hensyn” m.v.) gis uttrykk for de begrensninger våre lovgivere mener ytringsfriheten bør være undergitt. Og når vi kommer til paragrafens siste ledd, ser vi at temaet ikke er ytringsfrihet i det hele tatt, men statens oppgaver. Her heter det at ”Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale”. At det er en statlig oppgave å legge premissene for den offentlige meningsdannelse, er en konstruksjon som vi kjenner fra totalitære samfunn - stater utstyrt med særskilte ”informasjonsdepartementer” for slike formål, m.a.o. land som det ikke burde være naturlig å sammenligne seg med.

Hva er poenget med å gi ytringsfriheten et særskilt, endog grunnlovsfestet, rettsvern? Det er ikke for å beskytte din adgang til å kalle naboen en drittsekk, eller grønt lys for å rette usanne og krenkende beskyldninger mot sakesløse personer. Det er viktig å minne om dette, fordi mye av den offentlige debatt som fant sted omkring den foreslåtte grunnlovsendringen, nettopp hadde fokus på injurie-dimensjonen. Ytringsfriheten er først og fremst – ved siden av rettssikkerheten – det viktigste vern borgerne, dvs. du og jeg, har mot maktovergrep fra våre egne myndigheters side. Mer spesifikt – ut i fra den situasjon som rådet i 1814 – var det maktpåliggende med en bestemmelse som kunne sikre at landet fikk et uavhengig embetsverk, ikke gjennomsyret av servilitet og feighet. For Eidsvollsmennene var det viktig at landet fikk en embetsstand som rakrygget kunne motstå kongemaktens tilbøyeligheter til å tilta seg beføyelser som kunne undergrave Stortingets autonomi og Grunnlovens ukrenkelighet. Det blir likevel for snevert å tolke § 100 som et tids- og situasjonsbetinget tiltak. Et viktig hensyn ved å verne om

embetsverkets integritet, var – og er - samfunnets behov for et faglig korrektiv til statsmaktens utøvelse av dens funksjoner. Derfor måtte ytringsfriheten sikres slik at statsansatte skulle kunne fremføre sine meninger uten frykt for jobbene sine. I så måte er ytringsfriheten ikke bare et uttrykk for toleranse overfor ”avvikere”, men en praktisk sikkerhetsventil for et rasjonelt fungerende samfunnssystem.

Den viktigste bestemmelsen i den gamle § 100 er derfor den siste setningen: ”Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte”. Denne er faktisk beholdt uendret i den nye paragrafen. Her finner vi imidlertid en viktig unntaksregel i form av følgende tilføyelse: ”Det kan kun sættes slige klarlig definerede Grændser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarlig holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser”. Hva slags ”tungtveiende hensyn” man har i tankene, er uklart, men det er ikke til å misforstå at dette innebærer en vesentlig uthuling av ytringsfriheten. Mer spesifikt betyr denne tilføyelsen en utvetydig advarsel til statens ansatte mot å gi uttrykk for synspunkter som måtte avvike fra de til enhver tid aksepterte.

Dette siste er egentlig ikke noe nytt. Allerede i den såkalte ”munnkurvstriden” med daværende forsvarssjef Bull-Hansen i 1986-87 knesatte daværende forsvarsminister Johan Jørgen Holst doktrinen om at ”uskrevne regler” går foran lovfestede bestemmelser når det gjelder grensene for militærpersoners adgang til å ytre seg i det offentlige rom. Vinteren 2001-02 utspilte det seg en analog sak (”Qvigstad-saken”), hvor myndighetene påny stadfestet Holst-doktrinen om at visse uskrevne regler – denne gang omtalt som ”lojalitetsprinsippet” og ”innordningskravet” - har forrang fremfor de lovfestede bestemmelser når det gjelder grensene for hva som kan ytres offentlig.

Det er denne doktrinen som nå er nedfelt i selve Grunnloven. Med den nye paragrafen har vi fortsatt – med visse modifikasjoner – ytringsfrihet i Norge. Vi ser imidlertid konturene av en utvikling hvor ”integritet” blir erstattet av ”lojalitet” som det styrende prinsipp. I så måte er dette konturene av et videre mønster, hvor også den foran nevnte spørreskjemaundersøkelsen om holdningene til forsamlingsfrihet passer inn. Det er en undersøkelse som har avdekket en

skremmende utbredt grad av fundamental intoleranse hos et overveldende flertall av landets befolkning.

Ytringsfrihet oppfattes åpenbart som et besværlig gode, som må underlegges strenge begrensninger ut i fra hva som det til enhver tid er opportunt å anse som ”riktige meninger”. Er det virkelig sånn vi vil ha det?

Posted by Odd Gunnar Skagestad at September 8, 2005 03:42 EM

<http://www.farman.no/arkiv/2005/09/ytringsfriheten.html#more>